

การบริหารจัดการความรู้ตามแบบพุทธวิธีในยุศตวรรษที่ 21

Strategies for Knowledge Management According to Buddhist Methods in the 21st Century

¹พระมหากัลยวรรธน มีชัย และ ²พระชัยพล บุญถาวร

Phramaha kanyawat Meechai and Phra Chayapol Boonthaworn

¹วัดโสธรวราราม วรวิหาร, ²วัดนาคูโมธนามัยบุญญาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

Wat Sothornwararam worawihan, Wat Nacoomothanamaipunyaram, National Office of Buddhism, Thailand

Email: Kalyawat1994@gmail.com

Received November 11, 2021; Revised December 20, 2021; Accepted December 24, 2021

บทคัดย่อ

การจัดการความรู้ตามแบบพุทธวิธีในยุศตวรรษที่ 21 จะต้องเชื่อมโยงกับกระบวนการทางสังคม ระบบเศรษฐกิจที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และต้องสอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านที่เป็นไปอย่างรวดเร็วต่อเนื่อง ระบบการศึกษาแบบเดิมที่เน้นความรู้ไม่อาจพัฒนาคนให้มีคุณภาพโดยรอบด้านได้ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การจัดการศึกษา และการจัดการเรียนรู้ 2) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ 3) กลยุทธ์ในการบริหารจัดการความรู้แบบพุทธวิธีในศตวรรษที่ 21 การจัดการความรู้ขององค์การพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการองค์การแห่งการเรียนรู้ องค์การแห่งการศึกษา การสอนแบบอริยสัจเป็นทางแก้ปัญหาตามพุทธวิธี มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นกำหนดปัญหาหรือขั้นทุกข์ 2. ขั้นตั้งสมมติฐานหรือขั้นสมุทัย 3. ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูลหรือขั้นนิโรธ ขั้นทำให้แจ้ง 4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล ส่วนการเรียนรู้ที่เป็นเลิศในศตวรรษที่ 21 นั้นในแนวทางพระพุทธศาสนาอาศัย 2 ส่วนเป็นสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อความเป็นเลิศของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คือ ผู้เรียน ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรมอริยบท 4 คือ 1) ฉันทะ 2) วิริยะ 3) จิตตะ 4) วิมมังสา ส่วนที่ 2 คือ ผู้สอน เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมในการสอน ถ่ายทอดความรู้ คือ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ อยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน นักศึกษา นอกจากนี้แล้วยังมีกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาซึ่งสามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1. การรับรู้ ได้แก่การเสวนาสัตบุรุษ และการฟัง สัทธรรม 2. การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ 3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; พุทธวิธี; ศตวรรษที่ 21

Abstract

Buddhist knowledge management strategies in the 21st century must be linked to social processes. The inevitable economic system and must be consistent with the advancement in science and technology and changes in all aspects that are continually fast the traditional education system that focuses on knowledge cannot develop people with quality surroundings. This academic article aims to study 1) Education management and learning management 2) Study the concept of knowledge management 3) Strategies for managing knowledge using Buddhist methods in the 21st century Knowledge management therefore inevitably changes people with the knowledge and skills to cope with the constant change. And only able to adapt to new situations will experience. Therefore, learning management needs to be adjusted. And there must be development of teachers and learners to keep up with the changes of the world in the future. in Buddhism Lord Buddha, he has established a Buddhism Organization After the Buddha attained enlightenment, he preached a sermon until the people believed and joined the Buddhist organization. The Buddha managed knowledge by giving concepts and principles of teachings to promote the management of personnel of the Sangha. To be stable and sustained for a long time until today Moreover, it can be counted that the knowledge management of the Buddhist Organization is the management of the Organization of Learning, the Organization of Education.

Keywords: Knowledge Management Strategies; Buddhist method; 21st century

บทนำ

สังคมโลกในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นสถานการณ์โลกที่มีความแตกต่างจากศตวรรษที่ 20 และ 19 ระบบการศึกษาต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในการเตรียมนักเรียนให้พร้อมกับการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 จากสถานการณ์ของโลกในยุคปัจจุบันทำให้ในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งในการใช้ชีวิต การศึกษา สังคมการเป็นอยู่ร่วมกันในครอบครัว ตลอดจนภาวะความเสี่ยงที่เกิดขึ้น สิ่งแปลกใหม่ในการพัฒนาการศึกษาเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาปรับปรุงทั้งระบบเพื่อปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเตรียมพร้อมที่จะต้องพบเจอกับการเปลี่ยนแปลงและความแปลกใหม่คือคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบันซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสังคมและความทันสมัยทั้งหลาย ดังนั้น การจัดการศึกษาจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ เพื่อการดำรงอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นในการปรับตัว จึงจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้และทักษะในชีวิต (ทิตินา แคมณี, 2555) โดยกระบวนการและทักษะในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีความเป็นไปได้สูงสุดคือ ทักษะการจัดการเรียนรู้ระบบข้อมูลข่าวสารที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วทั่วทุกส่วนของโลกมีอิทธิพล

สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, 2558) สืบเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ ดังนั้นยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นยุคข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดน อันเป็นยุคที่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางด้านเทคโนโลยีสื่อสารและคมนาคม ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้เข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น กระแสโลกทั้งในรูปของทุนและข้อมูล รวมทั้งค่านิยมบางประการ เช่น สิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม ได้ขยายตัวครอบคลุมไปทั่วโลก ปัจจุบันเรากำลังอยู่ในศตวรรษที่ 21 โลกได้เข้าสู่สังคมที่เรียกว่า “สังคมความรู้” ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นทุกวันและเราสามารถรับความรู้ได้จากหลายช่องทางและได้รับอย่างรวดเร็ว คนที่เรียนหนังสือเก่ง ไม่ใช่ตัวเลือกที่ดีที่สุดอีกแล้ว แต่คนที่พร้อมจะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ คือคนที่สังคมโลกต้องการ สถานการณ์โลกในยุคปัจจุบันมีความแตกต่างออกไปจากศตวรรษที่ 20 และ ศตวรรษที่ 19 ระบบการศึกษาต้องมีการพัฒนาเพื่อให้มีความสัมพันธ์กันกับภาวะสภาพความเป็นจริง ความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในการเตรียมนักเรียนให้พร้อมกับการใช้ชีวิตในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องของ การปรับเปลี่ยนในสิ่งที่จะเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อวิธีการดำรงชีพของสังคมอย่างทั่วถึง จะเห็นว่าทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ล้วนเป็นสิ่งใหม่ ซึ่งส่งผลให้ทั้งระบบการศึกษาจะต้องปรับปรุงรูปแบบการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับเทรนด์โลก

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการเตรียมคนไปเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรง พลิกผัน และคาดไม่ถึง ยุคศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะแห่งอนาคตใหม่ที่ครูควรมีทักษะและคุณลักษณะที่รองรับเข้าถึงเพื่อสร้างนวัตกรรมบริหารจัดการชั้นเรียนแนวใหม่ ในอันที่จะพัฒนาผู้เรียนที่เยาวชนในยุคใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนคนยุคใหม่จึงต้องมีทักษะที่สูงในการเรียนรู้และปรับตัว ครูเพื่อศิษย์ต้องพัฒนาตนเองให้มีทักษะของการเรียนรู้ด้วย และในขณะเดียวกันต้องมีทักษะในการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 21 ซึ่งไม่เหมือนการทำหน้าที่ครูในศตวรรษที่ 20 หรือ 19 (วิจารณ์ พานิช, 2556) คำว่า “การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21” ย้ำให้เห็นว่าเรากำลังอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสภาพแวดล้อมที่ประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นเรื่อย ๆ และระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัว โดยไม่ใช่แค่การปฏิรูปเพียงครั้งคราว แต่ต้องเป็นการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของเยาวชน สังคมและตลาดแรงงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งผู้กำหนดนโยบายและบุคลากรด้านการศึกษาของไทยที่ผู้เขียนมีโอกาสได้รู้จักล้วนตระหนักว่าการศึกษาคควรจะมีเป้าหมายการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและสอดคล้องกับสังคมในอนาคต การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ครูจะต้องปรับแนวทางการเรียนการสอน โดยจะต้องทำให้เด็กรักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีเป้าหมายในการสอนที่จะทำให้เด็กมีทักษะชีวิต ทักษะการคิด และทักษะด้านไอที ซึ่งไอทีในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ใช้คอมพิวเตอร์เป็นหรือใช้ IPAD เป็นแต่หมายถึง การที่เด็กรู้ว่าเมื่อเขาอยากรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเขาจะไปตามหาข้อมูลเหล่านั้นได้ที่ไหน และเมื่อได้ข้อมูลมาเด็กต้องวิเคราะห์ได้ว่าข้อมูลเหล่านั้นมีความน่าเชื่อถือเพียงใด และสามารถแปลงข้อมูลเป็นความรู้ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องเกิดจากการฝึกฝน จะต้องให้เด็กได้มีโอกาสทดลองด้วยตนเอง

การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความหมายลึกซึ้งกว้างไกล หากเป็นการเปลี่ยนแปลงตามปกติวิสัยเราก็ไม่เรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า “การปฏิรูป” และในทางกลับกันหากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปด้วยความรุนแรง ใช้ลัทธิลัทธิโค่นกวาดล้างทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้าเราก็เรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า “การปฏิวัติ” “การปฏิรูป” จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างขนาดใหญ่ เป็นการเปลี่ยนทั้งระบบ แต่เปลี่ยน

อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้ไม่เกิดความรุนแรงหรือกระทบในทางเสียหายน้อยที่สุด หากจะกล่าวถึงเรื่องการศึกษาไทยในปัจจุบัน ประเด็นที่จะอยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไป ทั้งในแวดวงการศึกษาและวงการค้า เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ก็คงจะเป็นประเด็นของร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติคืออะไร สมควรที่เราจะต้องทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ว่ามีความสำคัญอย่างไร เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาอย่างไร และจะมีผลกระทบต่อชาวไทยทุกคนในแง่ไหน ปัญหาของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในสังคมไทยนั้น อันที่จริงก็สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการศึกษา เพราะถ้าหากการจัดการศึกษาสามารถนำเอาความรู้และเทคโนโลยีเข้าสู่กระบวนการผลิตด้านอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถ้าหากการศึกษาสามารถพัฒนาทักษะฝีมือ ความรู้ ความชำนาญการของแรงงานไทยให้สอดคล้องกับความทันสมัยของเทคโนโลยีในปัจจุบัน และหากการศึกษาสามารถสร้างผู้นำรุ่นใหม่ได้จริง และสร้างความรู้พื้นฐานทางประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ เราก็คงจะได้ผู้นำทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพในการบริหารบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล (วิชัย ต้นศิริ, 2547)

ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1) การสอนโดยวิธีปฏิวัตินั้นหมายถึงการเปลี่ยนหลักการเดิมที่สอนกันมาทั้งหมด เช่น การสอนให้ฆ่าสัตว์บูชาอัยของศาสนาพราหมณ์ พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ และสอนในทางตรงกันข้ามให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน การสอนให้ทรมาณตนในการปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมชั้นสูง พระพุทธเจ้าทรงทดลองมาแล้ว เห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ ทรงสอนให้ใช้วิธีอื่นที่เรียกว่า ทางสายกลาง

2) ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป เป็นการสอนโดยวิธีดัดแปลงของเก่าที่ยังไม่ดีให้ดีขึ้นหรือของเก่ามีความหมายอย่างหนึ่ง แต่นำมาแปลความหมายเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับหลักเหตุผลยิ่งขึ้น เช่น เรื่องเทวดาจริง ๆ ที่สอนกันอยู่ทั่วไปพระพุทธศาสนาสอนว่า คนเราอาจเป็นเทวดาได้โดยตั้งอยู่ในคุณธรรม เช่น ความละเอียดแก่ใจ ความเกรงกลัวต่อบาป เป็นต้น

3) ทรงสั่งสอนโดย “ตั้งหลักขึ้นใหม่” เป็นสิ่งจำเป็นในเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ตั้งขึ้นในท่ามกลางศาสนาอื่น ถ้าไม่มีอะไรเป็นของตนเองเลย ก็ไม่ควรนับเป็นศาสนาที่ตั้งขึ้นใหม่ เพราะการค้นพบความจริงที่ยังไม่มีใครพบเห็นในเรื่องหลักธรรมเรื่องความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า อริยสัจ 4 ประการ คือ 1) ทุกข์ คือ ความจริงที่ว่าด้วยความทุกข์ 2) สมุทัย คือ ความจริงที่ว่าด้วยเหตุให้เกิดทุกข์ 3) นิโรธ คือ ความจริงที่ว่าด้วยความดับทุกข์ 4) มรรค คือ ความจริงที่ว่าด้วยทางแห่งความดับทุกข์ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2533)

จากวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าได้รับยกย่องว่าทรงเป็น “พระบรมครู” หรือ “ศาสดาเอก” ในโลกเพราะพระองค์ทรงมีวิธีสอนที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง มีคำกล่าวว่า ถ้าพระพุทธองค์ทรงตัดสินพระทัยจะแสดงธรรมโปรดใคร เขาผู้นั้นย่อมได้บรรลุมรรคผลไม่ระดับใดก็ระดับหนึ่ง วิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงพิจารณา เนื้อหาที่จะสอนก่อน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมคำสอนได้อย่างชัดเจนโดยเรียงจากเรื่องง่าย จากเรื่องที่รู้อยู่แล้วไปสู่เรื่องที่ลุ่มลึกต่อไป โดยใช้เหตุผลที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้และยังเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนอีกด้วยวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธเจ้ามีวิธีการสอน

อยู่ 4 แบบ คือ สอนแบบสาส์นสั่งสอน หรือสนทนา สอนแบบบรรยาย สอนแบบตอบปัญหา และสอนแบบวางกฎข้อบังคับ

ความหมายของความรู้

ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนองค์กรให้อยู่รอดได้ แต่ความรู้มีความซับซ้อน มีการเปลี่ยนแปลง และสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา ความรู้ หมายถึง ข้อมูลที่ถูกต้องที่บุคคลหนึ่ง ได้รับมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ สังคมมาจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปสู่พื้นฐานของความคิด การวิเคราะห์ ตลอดจนการตัดสินใจเลือกกระทำการใดในการดำรงชีวิต (ยุทธนา แซ่เตียว, 2547) โดยอาศัยการเรียนรู้เป็นส่วนช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคลหนึ่งไปในทิศทางที่ดีขึ้น ดังจะเห็นได้จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารรวมถึงวิทยาการและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนต้องใช้ความรู้ในการพัฒนาทั้งสิ้น ผู้บริหารขององค์กรจึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับความรู้ของคนในองค์กร โดยนำกลยุทธ์การจัดการความรู้มาเป็นเครื่องมือในการบริหารซึ่งในปัจจุบันการจัดการความรู้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย สิ่งที่สั่งสมอบรมมาจากการเรียนรู้ การศึกษาค้นคว้าหรือประสบการณ์รวมทั้งความสามารถในทางปฏิบัติและทักษะกระบวนการ ความรู้ความเข้าใจหรือที่ได้รับมาจากการประสบการณ์สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการสรุปผลและตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยไม่จำกัดช่วงระยะเวลา

ความหมายของความรู้ในประเด็นทั่วไปจะมีความหมายดังนี้ คือคำว่า “ความรู้” ตรงกับคำ ในภาษาอังกฤษว่า “knowledge” เป็นคำที่มีความหมายกว้างและเป็นนามธรรมราชบัณฑิตยสถานอธิบายความรู้ว่า หมายถึง “สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากการประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับการได้ยิน ได้ฟังการคิด หรือการปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา” หากมุ่งเน้นในมุมมองของ ปรัชญาแล้ว ความรู้จะหมายถึง “องค์ประกอบ 1 ใน 3 ส่วนของกระบวนการรับรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548)

การจัดการความรู้ที่ดีเริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิ : ใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุความสำเร็จและความมั่นคงในระยะยาว การจัดทีมริเริ่มดำเนินการ การฝึกอบรมโดยการปฏิบัติจริง และดำเนินการต่อเนื่อง การจัดการระบบการจัดการความรู้ แรงจูงใจในการริเริ่มดำเนินการจัดการความรู้ แรงจูงใจแท้ต่อการดำเนินการจัดการความรู้ คือ เป้าหมายที่งาน คน องค์กร และความเป็นชุมชนในที่ทำงานดังกล่าวแล้ว เป็นเงื่อนไขสำคัญ ในระดับที่เป็นหัวใจสู่ความสำเร็จในการจัดการความรู้ แรงจูงใจเทียมจะนำไปสู่การดำเนินการจัดการความรู้แบบเทียม และไปสู่ความล้มเหลวของการจัดการความรู้ในที่สุด แรงจูงใจเทียมต่อการดำเนินการจัดการความรู้ในสังคมไทย มีมากมายหลายแบบ ที่พบบ่อยที่สุด คือ ทำเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่าทำ ทำเพราะถูกบังคับตามข้อกำหนด ทำตามแฟชั่นแต่ไม่เข้าใจความหมาย และวิธีการดำเนินการ จัดการความรู้อย่างแท้จริง

ความรู้ คือ สิ่งที่ยากที่จะกำหนดขอบเขตของความหมาย แต่ถ้าเราเริ่มจากคำว่า “ข้อมูล” หรือ “ข้อเท็จจริง” สิ่งที่ได้คือความจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏเกิดขึ้น การดำเนินการต่าง ๆ ทำให้เกิดข้อมูล เช่น เมื่อเรามี

การซื้อขายสินค้า ก็มีการจัดบันทึกหลักฐาน เช่น การออกใบเสร็จ ใบสั่งของ เอกสารกำกับ เป็นรายการแสดง การดำเนินการ สิ่งเหล่านี้เรียกว่าข้อมูล ข้อมูลจึงเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เกิด จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องดำเนินการทั้งในระดับส่วนตัว ระดับการทำงาน ร่วมกัน และระดับกลุ่ม องค์กร ตลอดจนระดับสังคม และชุมชนต่าง ๆ และความรู้นั้นก็มิได้อยู่ 2 ชนิด คือ 1. ความรู้ที่ฝังอยู่ในสมอง อาจเรียกง่าย ๆ ว่า ความรู้ในตัวคน ได้แก่ ความรู้ที่เป็นทักษะ ประสบการณ์ ความคิด ริเริ่ม พรสวรรค์ หรือสัญชาตญาณของบุคคลในการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ บางครั้งเรียกว่า ความรู้แบบ นามธรรม 2. ความรู้ที่ชัดแจ้ง อาจเรียกว่าความรู้นอกตัวคน เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดย ผ่านวิธีต่าง ๆ

จากคำนิยามหรือความหมายของความรู้ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ความรู้ เป็นสิ่งที่สั่งสม จากการเรียนรู้ การค้นคว้า ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยง ความรู้อื่น ๆ และ ผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์เดิมจนเกิดเป็นความเข้าใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน หรือ ใช้ในการแก้ปัญหาได้

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง เนื่องจากแนวคิดในการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ คือ การที่จะทำให้คนในองค์การเรียนรู้ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาตนเอง และการดำเนินงานขององค์การ หรือกล่าวได้ว่า เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ที่มีการปรับเปลี่ยนและค้นหาวิธี ทางใหม่ ๆ ในการผลิตผลิตภัณฑ์หรือบริการ อันจะนำมาซึ่งการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์การ ทั้งนี้การที่องค์การจะสามารถเรียนรู้เพื่อพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องมีการจัดการความรู้ควบคู่ไปด้วย เสมอ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548)

การจัดการความรู้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ไว้ดังต่อไปนี้ คือ เกรย์ เดนแฮม (Grey Denham) ให้ความหมายของการจัดการความรู้ “เป็นการประเมินทุนทางปัญญาที่เป็น จุดเด่นที่ต้องวิเคราะห์และมีศักยภาพอันเงื่อนไขของการเผยแพร่ความรู้ไปยังผู้ใช้เพื่อเป็นการป้องกันทุนทาง ปัญญาที่จะถดถอยลง จึงต้องแสวงหาโอกาสในการตัดสินใจให้ดีขึ้นในเรื่องสินค้าและบริการ ผ่านการเพิ่มทุน ทางปัญญา เพิ่มคุณค่าและความยืดหยุ่น”

การจัดการความรู้ หมายถึง “กระบวนการในการสร้าง ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ความรู้ทั่ว องค์การและนำไปเป็นส่วนประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์บริการ เทคโนโลยีและระบบใหม่ ๆ” (ทิพวรรณ หล่อ สุวรรณรัตน์, 2552)

การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการต่อความรู้ (1) การกำหนดความรู้หลักที่ จำเป็นหรือสำคัญต่องาน (2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ การเสาะแสวงหาความรู้ของมนุษย์มีอยู่อย่าง มากมายหลายวิธี ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งในส่วนตัวของผู้แสวงหาความรู้ สภาพแวดล้อมรอบ ด้าน และประเภทความรู้ที่ต้องการศึกษา (3) การปรับปรุงหรือมีการดัดแปลงหรือสร้างความรู้บางส่วนให้

เหมาะต่อการใช้งานของตนโดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม (4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตนการนำหลักการจัดการมาใช้ในชีวิตประจำวันสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันดังนี้ คือ การนำความรู้ที่ได้จากการเรียนหลักการจัดการมาประยุกต์ใช้ในการทำงานของเรา คือ การนำทักษะด้านต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการจัดการทำงานของตัวเอง (5) การนำประสบการณ์ จากการทำงานและการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (6) การจดบันทึก “ขุมความรู้” และ “แก่นความรู้” สำหรับไว้ใช้งานและปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน เหมาะแก่การใช้งาน และเชื่อมโยงกันมากขึ้น (วิจารณ์ พานิช, 2548)

จากแนวคิดที่มุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้มากแต่เพียงอย่างเดียวจึงเปลี่ยนไป และมีคำถามต่อไปว่า จะอย่างไรให้องค์กรได้เรียนรู้ด้วย ดังนั้น การบริหารจัดการความรู้จึงสัมพันธ์กับเรื่อง องค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นอย่างยิ่ง หากองค์กรจะพัฒนาตนเองให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ก็จำเป็นต้องบริหารจัดการความรู้ให้เกิดขึ้นภายในองค์กรให้เป็นระบบเพื่อพัฒนาให้บุคลากรศึกษาเรียนรู้ได้อย่างจริงจัง หากองค์กรได้มีการจัดการความรู้โดยไม่มีการสร้างรูปแบบหรือทักษะแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในองค์กร ก็นับเป็นการลงทุนที่สูญเปล่าได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการความรู้มีความซับซ้อนมากกว่าการพัฒนาบุคลากรด้วยการฝึกฝน เพราะเป็นทักษะกระบวนการที่ต้องดำเนินการต่อภายหลังจากที่บุคลากรมีความรู้ความชำนาญแล้ว องค์กรจะอย่างไรให้บุคลากรเหล่านั้นสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นได้ และในขั้นตอนสุดท้ายนี้ องค์กรจะต้องหาเทคนิคการจัดเก็บรวบรวมความรู้เฉพาะไว้กับองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำออกมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บริษัทยักษ์ใหญ่หลายแห่งในสหรัฐอเมริกายังคงแข่งขันกันหาวิธีบริหารจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง เพื่อให้อยู่ในโลกของการแข่งขันได้ สำหรับประเทศไทยนั้นคงเป็นเรื่องท้าทายสำหรับผู้บริหารที่จะหายุทธวิธีในการดึงความรู้ออกมาจากตัวบุคคล และการกระตุ้นให้บุคลากรถ่ายทอดความรู้ให้เพื่อนร่วมงาน ซึ่งการถ่ายทอดความรู้บางประเภทนั้น การฝึกอบรมอาจจะไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุด ปัญหาที่พบอยู่บ่อยที่สุดของการบริหารจัดการความรู้ คือ พฤติกรรม “การไม่ให้การยอมรับในตัวบุคคล” หากองค์กรสามารถแก้ไขจุดอ่อนนี้ได้การบริหารจัดการความรู้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยากอีกต่อไป

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ นั้น สามารถที่จะทำการสังเคราะห์ ในทัศนะของผู้เขียนได้ดังนี้ ความรู้ หมายถึง ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่มาจากการดำเนินการเป็นการกระทำของมนุษย์หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติซึ่งองค์กรจะต้องมีวิธีการจัดเก็บข้อมูลอันเป็นผลของการดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยใช้สารสนเทศเป็นฐานในการสร้างให้เกิดการคิดและการตัดสินใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วองค์กรควรที่จะต้องพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ทั้งนี้้องค์กรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับตัวไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้โดยให้ความสำคัญของบุคคลที่เป็นผู้สร้างและใช้ความรู้มากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสร้างนวัตกรรมและความรู้ ใหม่โดยผ่านกระบวนการของการจัดการความรู้

การบริหารจัดการความรู้แบบพุทธวิธีในยุคศตวรรษที่ 21

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการแนวความคิดที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในโลกแนวความคิดหนึ่งการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนามีวิธีการศึกษาใกล้เคียงกัน กับตาม

แนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้ทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการศึกษาของพระพุทธศาสนา คือ แตกต่างกัน กล่าวคือ การจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎีการจัดการความรู้ทั่วไปทำการศึกษาเรื่องความรู้ ส่วนการจัดการความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญญา ซึ่งเป็นหลักการจัดการความรู้ที่มีเป้าหมายมุ่งประโยชน์ความสุขในปัจจุบัน ความสุขในอนาคต และความสุขในการบรรลุธรรม ดังนั้น จึงมีคำสองคำที่ต้องทำความเข้าใจก็คือ คำว่า ความรู้ กับคำว่า ปัญญา

ปัญญาคืออะไร คำว่า ปัญญา ในภาษาไทย หมายถึง ความรู้ (Knowledge) และความรอบรู้ (Wisdom) ตรงนี้แหละที่เราใช้คำกำกวม ความรู้ทั่วไป (Knowledge) เราก็เรียกว่า ปัญญา ดังข้อความที่ว่า “ทรัพย์สินมีในโลก ใครปัญญาไว หาได้ไม่นาน ทัวแคว้นดินแดน มีสินทุกสถาน ผู้ใดเกียจคร้าน บ่พาน พบเลย” ในภาษาอังกฤษเราใช้คำว่า ความรู้ ต่างจากคำว่า ปัญญา นั่นคือ ความรู้ หมายถึง สุตะ (Knowledge) ส่วนคำว่า ปัญญา หมายถึง ความฉลาดรอบรู้ (Wisdom)

ปัญญาไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อมูลข่าวสาร หรือ Information เพียงอย่างเดียว ปัญญาไปไกลกว่าการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การรับข้อมูลข่าวสาร ท่านเรียกว่า สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สัญญาเป็นความรู้ขั้นจำ คือ รู้เท่าที่เห็น เข้าใจเท่าที่ฟัง เวลาที่เราจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนบางคนก็แค่สัญญา คือ ความจำ เขาไม่ได้ปัญญา คำว่า ปัญญา ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง “ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด” การเรียนมากได้ข้อมูลมากเป็นความรู้ แต่ยังไม่ใชปัญญา ปัญญาเป็นความฉลาดรอบรู้ที่เกิดจากการเรียนและการคิด ส่วนคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี แปลว่า “รู้รอบ-รู้ลึก”

ปัญญาที่แปลว่า “รู้รอบ” หมายถึง ความรอบรู้อย่างเป็นระบบ ชนิดที่มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ปัญญา หรือความรู้ชนิดนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งแต่เดิมเป็นศัพท์ทางศาสนาที่มักใช้ในความหมายว่า เห็นความเชื่อมโยง หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ส่วนทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า ปัญญาหรือความรู้ในความหมายว่า รู้เห็นปฏิจจสมุปบาท คือ มองสรรพสิ่งเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวแบบองค์รวม คนที่มีปัญญาแบบนี้เมื่อได้ฟังเพียงนิดเดียว ก็สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งที่เคยรู้มาก่อนได้ นี่เรียกว่า เห็นความสัมพันธ์ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2553) บางคนเห็นคำว่า “ปัญญาพละ” ก็สะกดและอ่านได้ แต่ไม่รู้ความหมายของคำ ในกรณีนี้ความรู้แค่อ่านออกจัดเป็นความรู้ระดับ “สัญญา” คือ ความจำได้หมายรู้ เมื่อตาเห็นภาพ การรับรู้ภาพจัดเป็นรูปสัญญา เมื่อหูได้ยินเสียง การรับรู้เสียงจัดเป็นสัทสัญญา ฯลฯ สัญญา จึงเป็นการรับรู้เฉพาะส่วน คือ เห็นแค่นี้ รับรู้แค่นั้น ได้ยินแค่นี้ เข้าใจแค่นั้น ฯลฯ แต่ปัญญารู้มากกว่านั้น เพราะปัญญาเป็นความรู้รอบรู้ เช่น บางคนพอเห็นว่า “ปัญญาพละ” ก็อธิบายได้ว่าหมายความว่าอย่างไร และจะพัฒนาขึ้นได้ด้วยวิธีไหน ความรู้ของเขาจัดเป็นปัญญา คือ รู้มากกว่าที่เห็น เข้าใจมากกว่าที่ได้ยิน เช่น เด็กของเราไม่สบาย เราจับตัวเด็ก ก็รู้ว่า เด็กตัวร้อน จึงพาไปหาหมอ พอหมอจับตัวเด็ก ตรวจดูอาการเท่านั้น หมอรู้ว่า เด็กป่วยเป็นโรคอะไร และสั่งยารักษาโรคได้ ความรู้ของเราว่า เด็กตัวร้อนเป็นความรู้ระดับสัญญา ส่วนความรู้ของหมอเป็นความรู้ระดับปัญญา นักบริหารต้องมีปัญญา คือ ความรอบรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปนักบริหารต้องทำหน้าที่บริหารตน บริหารคน และบริหารงาน ดังนั้น เขาต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับตนเอง คนอื่น และงาน ในความรับผิดชอบนั้น คือ นักบริหารต้องมีความรู้ 3 เรื่อง คือ รู้ตน รู้คน และรู้งาน

นอกจากนี้ ปัญญายังหมายถึงความรู้สึก คือ มองทะลุไปถึงด้านใน (Insight) โดยไม่ติดอยู่กับสิ่งผิวเผิน ภายนอก การรู้จักคนคนหนึ่งเพียงผิวเผิน โดยจำชื่อและจำใบหน้า อย่างนี้เป็นความรู้แบบسطะ ดังคำกล่าวที่ว่า “รู้หน้าไม่รู้ใจ” เพราะเราบอกไม่ได้ว่า คนคนนี้เป็นคนอย่างไร เราไว้วางใจเขาได้หรือไม่ การที่เรารู้ไว้ถึงความคิดและอัธยาศัยส่วนตัวลึกของเขา เรียกว่า ปัญญา คือ ความรู้สึก ผู้บริหารต้องมีปัญญา อย่างนี้จึงจะสามารถใช้คนให้เหมาะกับงาน เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นเรื่องของการอย่างรู้ลึกไปถึงเบื้องหลังแห่งปรากฏการณ์ สิ่งทั้งหลายอาจดูเหมือนคงที่ถาวร แต่ในความเป็นจริง ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ปัญญาที่ยังเห็นความเปลี่ยนแปลง จัดเป็นวิปัสสนาปัญญา ในพระพุทธศาสนาปัญญาแบบนี้แหละที่รู้แจ้งไตรลักษณ์ แล้วทำให้เกิดการปล่อยวาง ดังคำกล่าวที่ว่า “รู้แล้วละ รู้แล้ววาง” ซึ่งเป็นปัญญาที่นำไปสู่ความหลุดพ้นทุกข์ในพระพุทธศาสนา ต่อให้คนเรามีความรู้ข้อมูลข่าวสารมากจนเป็น พหูสูต ก็ไม่อาจดับทุกข์ได้ด้วยความรู้เพียงแค่นั้น พาหุสัจจะ หรือความรู้มาก แต่ปรับใช้แก้ปัญหาไม่ได้ก็ไม่มีประโยชน์อันใด เข้าทำนองที่ว่า ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านว่า เป็นยอดแห่งนักบริหาร นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันยังไม่มีนักบริหารคนใดที่เหนือกว่าพระองค์เลย การบริหารจัดการความรู้ที่หลายคนคิดว่า เป็นของใหม่นั้น ความจริงพระพุทธเจ้าได้ทำมาก่อนแล้ว และการบริหารจัดการความรู้ของพระองค์นับได้ว่า ประสิทธิภาพดีเยี่ยมไม่แพ้ทฤษฎีของใครเลย หากพิจารณาตัวองค์กรพุทธศาสนานั้น ก็จะเห็นว่า องค์การของพุทธเป็นองค์กรแห่งความรู้โดยตรง

เพราะคำว่า “พุทธ” ก็หมายถึง “รู้” อยู่แล้ว การดำเนินการทุกอย่างจึงเป็นไปเพื่อการเข้าถึงความรู้ และไม่ใช่แค่เป็นความรู้ธรรมดาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังเป็นความรู้อันสูงส่งที่จะช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากวัฏวนของความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง ความรู้ประเภทนี้เป็นการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และการปฏิบัติต่อกฎเกณฑ์นั้นอย่างถูกต้องนั่นเอง หากมองในแง่ขององค์กรพุทธ จึงเป็นองค์กรแนวหน้าของทุกยุคทุกสมัย รวมถึงสมัยนี้ และสมัยหน้าต่อ ๆ ไปด้วย

พุทธวิธีการบริหารจัดการความรู้ พอที่จะยกตัวอย่างให้เห็นได้ง่าย ๆ เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ และสาวกอื่น ๆ ซึ่งต่อมาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ จำนวน 60 องค์แล้ว และเป็นช่วงที่ออกพรรษาแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นสมควรว่า จะออกไปประกาศพระศาสนาให้เป็นที่แพร่หลาย จึงมีพุทธบัญชาให้สาวกทั้ง 60 องค์ จาริกออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้ไปแต่เพียงลำพัง แม้พระองค์ก็จะเสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในการออกจาริกประกาศพระศาสนาครั้งนั้น ทำให้กุลบุตรในดินแดนต่าง ๆ หันมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา และขอบรรพชาอุปสมบทเป็นอันมาก ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวกเหล่านั้นสามารถอุปสมบทให้แก่กุลบุตรได้ เรียกว่า “ติสรณคมนูปสัมปทา คือ อุปสมบทโดยวิธีให้ปฏิญาณตนเป็นผู้ถึงไตรสรณคมน์” พระองค์ตรัสเรียกประชุมพระอรหันต์ทั้ง 60 องค์นั้น มีพระปรารภโดยใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็เป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายจงจาริกไปสั่งสอนประชาชนในที่นั้น ๆ แสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์สิ้นเชิง

ประชาชนผู้เป็นอัครราชบัณฑิต คือ เป็นชาติแห่งสัตว์ผู้มีธุลีในจักษุน้อยมีอยู่” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระดำรัสนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระองค์ได้ถ่ายทอดความรู้ให้จนภิกษุเหล่านั้นกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ และได้ส่งภิกษุเหล่านั้นไปในทิศต่าง ๆ เพื่อแบ่งปันความรู้ต่อไป คำสอนของพระพุทธศาสนาจึงถูกเผยแผ่ต่อ ๆ ไปอย่างไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า หลักธรรม “โอวาทปาติโมกข์ หรือหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา” นั้นมีหลักการและวิธีการที่เป็นองค์ความรู้ประกอบด้วย หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ดังนี้

หลักการ 3 คือ หลักคำสอนที่ควรปฏิบัติ ได้แก่

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง
2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
3. การทำจิตใจให้ผ่องใส

อุดมการณ์ 4 ได้แก่

1. ความอดทน อดกลั้น คือ ไม่ทำบาปทั้งกาย วาจา ใจ
2. ความไม่เบียดเบียน คือ งดเว้นจากการทำร้าย หรือเบียดเบียนผู้อื่น
3. ความสงบ ได้แก่ การปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย วาจา ใจ
4. นิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

วิธีการ 6 ได้แก่

1. ไม่ว่าร้าย คือ ไม่กล่าวให้ร้าย โจมตีใคร
2. ไม่ทำร้าย คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. สำรวมในปาติโมกข์ คือ เคารพระเบียบวินัย กฎกติกา รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอัน

ดีงามของสังคม

4. รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดีในการบริโภค รวมทั้งการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ
5. อยู่ในสถานที่ที่สงัด คือ อยู่ในสถานที่ที่มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
6. ผึกัดจิตใจให้สงบ คือ การฝึกหัดชำระจิตใจให้สงบ มีประสิทธิภาพที่ดี

องค์กรพุทธไม่เพียงแต่มีการจัดการความรู้ และการวัดมาตรฐานความรู้เท่านั้น ยังมีการสร้างคลังความรู้ด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากการทำสังคายนาที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ในการสังคายนาแต่ละครั้ง จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติจำนวนมากมาร่วมสังคายนา เพื่อช่วยกันกลั่นกรองชำระสอบทาน และจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้า แล้ววางลงเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งนั่นก็แสดงว่า คลังความรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว และต่อมาจึงได้มีการจารึกคำสอนเหล่านั้น เป็นลายลักษณ์อักษรเรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งนับว่าเป็นคลังความรู้อันยอดเยี่ยมที่ตกทอดมาจนกระทั่งถึง ปัจจุบัน (พระมหาบุญมี มาลาวชิโร, 2553)

สรุปได้ว่า ในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีเฉพาะการจัดการความรู้เท่านั้น ยังมีการวัดหรือประเมินความรู้ (Measuring Knowledge) ด้วยการวัดความรู้ที่ทำให้รู้ว่า พระรูปใดมีความรู้มากน้อยขนาดไหน โดยเฉพาะ

ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม และการเข้าถึงธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ เกณฑ์ที่ใช้วัด ท่านแบ่งไว้ดังนี้ ระดับปุถุชน ระดับโสดาบัน ระดับสกิทาคามี ระดับอนาคามี และระดับอรหันต์

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าในศตวรรษที่ 21

การสอนแบบพุทธวิธีที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนที่ใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นธรรมะที่เป็นแก่นแท้ของศาสนา ประกอบด้วยองค์ 4 คือ ทุข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค การสอนแบบอริยสัจเป็นทางแก้ปัญหาตามพุทธวิธี มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นกำหนดปัญหาหรือขั้นทุข์ ช่วยให้นักเรียนได้ศึกษาพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเองด้วยความรอบคอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา ซึ่งนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้
2. ขั้นตั้งสมมติฐานหรือขั้นสมุทัย ช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่า สาเหตุของปัญหายกขึ้นมากล่าวในขั้นที่ 1 นั้นมีอะไรบ้าง
3. ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูลหรือขั้นนิโรธ ขั้นทำให้แจ้ง ต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วยตนเอง
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล หรือขั้นมรรค จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นว่า สิ่งใดแก้ปัญหาได้จริง ต่อไปก็สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อ ๆ หรือเป็นระบบ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติ และให้ลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน

วิธีสอนแบบพระพุทธเจ้าในทางพระพุทธศาสนา นอกจากมีหลักธรรมอันประเสริฐเพื่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใครแต่ละครั้ง พระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ในการสอนบุคคลระดับต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานความรู้ สติปัญญาที่แตกต่างกัน พระองค์ได้ประยุกต์คำสอนแต่ละลักษณะให้มีความเหมาะสม เป็นการสอนที่แสดงถึงพุทธลีลาของพระองค์ ที่สำคัญการสอนในลักษณะนี้ของพระองค์ เป็นการนำเนื้อหาที่มีอยู่มาทำการตีความ โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนที่หลากหลาย เน้นให้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง เรียกได้ว่า เป็นการเรียนรู้แบบพุทธ (ประเวศ วะสี, 2546)

ส่วนการเรียนรู้ที่เป็นเลิศในศตวรรษที่ 21 นั้น ในแนวทางพระพุทธศาสนาอาศัย 2 ส่วนเป็นสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อความเป็นเลิศของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 คือ ผู้เรียน ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรมอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร 2) วิริยะ คือ ความเพียร ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นพยายามอย่างสูงที่จะทำตามแนวคิดของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรพยายามก็กล่าวได้ว่าเราศรัทธาหลอก ๆ วิริยะกับความอดทนอดกลั้นย่อมจะมากำกันเสมอ เพราะเป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือปัญหาที่จะเกิดขึ้น และมีความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคหรือปัญหาทั้งหลายทั้งปวงได้ โดยมีศรัทธาเตือนใจอยู่ตลอดเวลา 3) จิตตะ คือ ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมายของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ 4) วิมังสา คือ

ความสอ ดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่า ปัญญา ไว้ในที่นี้ด้วย

ส่วนที่ 2 คือ ผู้สอน เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมในการสอน ถ่ายทอดความรู้ คือ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ อยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน นักศึกษา การที่ศิษย์จะเคารพนับถือ และมีความศรัทธาต่อครูอาจารย์ของตนนั้น ครูอาจารย์ต้องมีคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ จะต้องมีความดี 4 ประการ หรือหลักธรรม ขรวาสาธรรม 4 ประการ

ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติกับสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและเป็นธรรมกับผู้อื่นเสมอ

ประการที่สอง คือ การรู้จักบังคับจิตใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความดีเป็นนิตย์

ประการที่สาม คือ มีการอดทนอดกลั้นที่จะไม่ประพฤติล่วงละเมิดความสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความเชื่อและรู้จักสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของ คนทั้งหลาย

หากกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ หมายถึง กระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา สาละของกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธก็ได้ถูกย่อไว้แล้วในพุทธพจน์ข้างล่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา กล่าวคือ การเสวนาสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากพุทธพจน์ข้างต้น สามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ ได้แก่การเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม
2. การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ
3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ

บทสรุป

การเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งด้านธรรมชาติและวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ระบบข้อมูลข่าวสารที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ทุกส่วนของโลกมีอิทธิพลสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การศึกษา วิทยาศาสตร์ การแพทย์ สังคมของมนุษย์เริ่มมีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงนั้น สมาชิกในสังคมต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของโลก สิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้ทุกคนอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัยและมีความสุขนั้น คือ จะต้องมีการพัฒนาทางการศึกษา การที่ทุกคนมีทักษะที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคมท้องถิ่นและสังคมโลกได้นั้น จะต้องได้รับการฝึกฝน เริ่มตั้งแต่เกิดมามีชีวิตอยู่รอดก็ต้องมีทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เมื่อเติบโตขึ้นในสังคมแบบใดก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้น และเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ความรู้ เป็นสิ่งที่สั่งสมจากการเรียนรู้ การค้นคว้า ประสบการณ์ที่

ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยง ความรู้อื่น ๆ และผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์เดิมจนเกิดเป็นความเข้าใจ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน หรือใช้ในการแก้ปัญหาได้

พระพุทธเจ้าท่านว่าเป็นยอดแห่งนักบริหาร นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังไม่มีนักบริหารคนใดที่เหนือกว่าพระองค์เลย การบริหารจัดการความรู้ที่หลายคนคิดว่า เป็นของใหม่นั้น ความจริงพระพุทธเจ้าได้ทำมาก่อนแล้ว และการบริหารจัดการความรู้ของพระองค์นับได้ว่า ประสิทธิภาพดีเยี่ยมไม่แพ้ทฤษฎีของใครเลย พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนอันชาญฉลาด พระพุทธเจ้ามีวิธีการสอนแบบการใช้หลักธรรมอริยสัจเป็นทางแก้ปัญหาตามพุทธวิธี มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ 2. ขั้นตั้งสมมติฐาน หรือขั้นสมุทัย 3. ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธ ขั้นทำให้แจ้ง 4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล ส่วนการเรียนรู้ที่เป็นเลิศในศตวรรษที่ 21 นั้น ในแนวทางพระพุทธศาสนาอาศัย 2 ส่วนเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อความเป็นเลิศของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คือ ผู้เรียน ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรมอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ 2) วิริยะ 3) จิตตะ 4) วิมมังสา ส่วนที่ 2 คือ ผู้สอน เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมในการสอน ถ่ายทอดความรู้ คือ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ อยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน นักศึกษา นอกจากนี้แล้วยังมีกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาซึ่งสามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1. การรับรู้ ได้แก่ การเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม 2. การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ 3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ

องค์ความรู้ใหม่

พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่มีหลักธรรมคำสอนครอบคลุมอยู่ มุ่งสอนให้คนเป็นคนดี คนเก่ง และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิด คำสอน ความเชื่อถือ และการปฏิบัติที่เก่าแก่ ซึ่งเมืองไทยรับนับถือกันมาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนาได้มีประโยชน์เกื้อกูลแก่กิจการด้านต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาเป็นอันมาก หรือจะพูดให้ถูกว่า บรรพบุรุษของชาวไทยได้นำเอาพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในทางการศึกษาในประเทศไทยมาบ้างน้อยบ้างตามยุคสมัย แต่ในปัจจุบัน การศึกษาที่ดำเนินกันอยู่ในระบบที่เป็นทางการ เป็นระบบสมัยใหม่ ซึ่งได้รับเอาแนวความคิดทางตะวันตกเข้ามา มาก การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบันและโลกของการทำงาน รวมทั้งปัญหาในการทำงานในปัจจุบัน ผลักดันให้องค์กรต้องมีการค้นหา สร้าง รวบรวม กลั่นกรอง จัดเก็บ ความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้บุคลากรที่ต้องการใช้เข้าถึงความรู้นั้นได้ตลอดเวลา บุคลากรทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารก็จะต้องมีการเรียนรู้ มีการสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งไม่เพียงจะช่วยให้องค์กรอยู่รอดปลอดภัยในโลกที่เปลี่ยนแปลงเร็วและมีการแข่งขันสูง ยังมีความเติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืนอีกด้วย องค์กรจะต้องมองภาพรวมของปัจจัยแวดล้อมภายในที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการความรู้ แล้วนำกระบวนการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงมาเชื่อมโยง เพื่อจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เสริมสร้างสภาพแวดล้อม ที่จะทำให้กระบวนการจัดการความรู้มีประสิทธิผล ดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ว่าด้วยหลักความจริงที่เกิดจากพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า อันเป็น

หลักสัมพันธ์แห่งเหตุผลที่ไม่แปรผัน ทำให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตามหลัก สามารถก้าวพ้นจากความเป็นปุถุชน ที่หนาด้วยกิเลสสู่ภาวะแห่งอริยบุคคล ที่ประเสริฐสุดด้วยคุณธรรมได้อย่างแท้จริง หลักความจริงที่ว่านี้ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติตรัสเรียกว่า อริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

เอกสารอ้างอิง

- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2552). *องค์การแห่งความรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รัตนไตร.
- ทิตนา แคมณี. (2555). *บัณฑิตศึกษาในศตวรรษที่ 21: การปรับหลักสูตรและการสอน*. เอกสารอัดสำเนา.
- ประเวศ วะสี. (2546). *วิถีนุชนิยมในศตวรรษที่ 21 สู่ทฤษฎีใหม่แห่งการพัฒนา*. *วารสารหมออนามัย*. 12 (4), 7-21.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2553). *ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญมี มาลาวชิโร. (2553). *พุทธบริหาร สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงใจ*. กรุงเทพฯ: บริษัท อินค์ ปิยอนด์บุ๊กส์ จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุทธนา แซ่เตียว. (2547). *การจัดการความรู้สร้างองค์การอัจฉริยะ*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเอชั่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2548*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วิจารณ์ พานิช. (2551). *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด.
- วิชัย ต้นศิริ. (2547). *โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดสู่การปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2558). *การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่ เพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิควิธีคิด.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2533). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2548). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: จีรวัฒน์เอ็กซ์เพรส.